

בענין ברכה על מצוה הנעשית מפני החשד

בשבת דף כב' א' מבואר שאם יש לחצר שני פתחים צריך להדליק נר חנוכה בשני הפתחים מפני החשד. וכתב הר"ן שכיון שמדליק רק מפני החשד לא יברך. וכן פסק הרמ"א באו"ח סי' תרעא' ס"ח.

והפרי חדש (יו"ד סי' יג סק"ה) הקשה ממה שפסק השו"ע שם שאם שחט בן פקועה חייב לברך אף ששחטתו הוא רק מפני החשד.

והכתב סופר חולין ק"י א' הקשה עוד מהמבואר שם שטלית שאולה חייבת בציצית מדרבנן מפני החשד שהרואה לא יודע ששאל. ומשמע בראשונים שצריך לברך [וכן פסק המשנ"ב (סי' יד סק"י)] ומוכח שמברכים גם על מצוה שנתקנה מפני החשד, וזה סותר לר"ן הנ"ל.

ונראה שבנר חנוכה ההדלקה בפתח השני אין בה קיום מצות נר חנוכה כי לא תקנו שמצות נר חנוכה היא בב' פתחים, אלא החיוב הוא לסלק את החשד, וזה לא מצוה אלא חיוב ולא מברכים ע"ז. אבל בבן פקועה ובבגד שאול בציצית, התקנה היתה שכן פקועה טעון שחיטה, ומי שאוכלו בלא שחיטה עובר על איסור נבילה. וכן בבגד שאול התקנה היתה שיש מצות ציצית בבגד שאול לאחר ל' יום. ואמנם סיבת התקנה היא החשד, אבל מעתה כבר תקנו מצות ציצית ואיסור נבילה בזה, ולכן מברך על השחיטה ועל הציצית ככל מצוה דרבנן שמברכים.

התחיל להדליק נר חנוכה בברכה האם יכול לשלוח אחר לגמור

הרמ"א (או"ח סי' תרעא סעיף ז) כתב לענין הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת שאם רוצים למהר להתפלל, יכול השליח ציבור לברך ולהדליק נר אחד, ואת שאר הנרות ידליק השמש, והשליח ציבור יתפלל.

והמשנה ברורה (ס"ק מט) הביא בשם הפוסקים שגם בביתו הדין כן שאם נזדמן לו דבר נחוץ אחר שהדליק אחד מהם, יכול אחר להשלים. והוסיף המשנה ברורה שטעם דין זה הוא שהברכה חלה על האחד שהדליק שהוא העיקר, והשאר אינו אלא הידור מצוה.

ובספר שלמי תודה (סימן יא סק"ב) העיר שנחלקו הפוסקים האם מברכים על ההידור, ולשיטות אלו קשה כיצד יכול לתת לאחר להדליק, והרי השני נכנס לספק ברכה.

אמנם נראה שהנה המשנה ברורה (סימן תלב ס"ק יא) כתב שאם התחיל לבדוק חמץ וקשה לו לסיים בעצמו, יכול לבקש לאחר שיסייענו, ואותו אחר אינו מברך כיון שכל הבדיקה מצוה אחת וכבר בירך עליה בעה"ב. אלא שכתב שם שזה רק אם קשה לו לגמור הבדיקה בעצמו, אבל אל"כ אזי לכתחילה לא ישלח שליח לגמור.

ומעתה נראה שדינו של הרמ"א והפוסקים נכון גם אילו כל הנרות היו בכלל החיוב מעיקר הדין ולא מדין הידור, משום שכבר בירך בתחילת ההדלקה, וכמוש"כ המשנה ברורה לענין בדיקת חמץ.

ומה שהמשנ"ב כתב כאן שכיון ששאר הנרות הם הידור יכול לשלוח אחר יתכן שכתב כן משום שלענין בדיקת חמץ כתב שלכתחילה לא יעשה כן אא"כ קשה לו לגמור, וע"ז כתב שכאן אפשר להקל יותר כיון שאפשר לצרף גם את זה ששאר הנרות הם רק הידור, אבל עיקר ההיתר הוא גם בלי זה וכמו שביארנו.

קטעים אלו הם חלק מספרי אבני המקום העומד בעזה"ת לצאת לאור, כל הערה תתקבל בברכה גדולה

שאלה

מעשה שהיה בראובן שירד במדרגות הבנין והבחין בשקית האשפה הניצבת מאחורי דלת ביתו של שמעון שכנו. החליט ראובן לעשות עם שכנו חסד, נטל את האשפה והשליכה לפח האשפה העירוני. והנה כעבור מספר שעות הבחינת אשת ראובן כי שתי טבעותיה המשובצות ביהלומים אינן על ידה, ונזכרה בעלת הבית כי טרם נטלה ידיה, הורידה את הטבעות והניחה אותן על מפת הנילון שעל השולחן. לאחר הסעודה שמעון נטל את המפה על כל תכולתה, זרק את הכל לאשפה והניחה מבעד לדלת. משפתחו בני הבית את הדלת גילו כי שקית האשפה נעלמה. גם את הפח הכללי שברחוב כבר פינו פועלי התברואה. כעת בא שמעון ותבע את חבריו לשלם לו את כל ההון הרב. ראובן אמנם האמין לשכנו שאכן היו בשקית הטבעות אלא שטען כי היה אנוס לגמרי וכל מעשיו היו לשם שמים. עם מי הדין?

תשובה

לכאורה יש מקום לחייב את ראובן שהרי 'אדם מועד לעולם', ואפילו על היזק שנעשה באונס חייב אלא שיותר נראה שיש לפוטרו מהטעמים הבאים:

א. נחלקו הפוסקים אם המזיק באונס גמור חייב או פטור ולמעשה שיטת הרמ"א שפטור מלשלם ושיטת השולחן ערוך שחייב, כמבואר בשו"ע (חו"מ סימן שצח סעיף א'-ב', ובש"ך שם סק"א). ובנוגע לשאלתנו יתכן שהדבר בגדר אונס גמור. לפיכך הואיל ודין זה בגדר 'ספיקא דדינא', ממילא יש לפטור את ראובן מאחר והוא מוחזק בממונו, וצ"ע.

ב. נאמר בשו"ע (חו"מ סימן פשח סעיף א'): "המזיק ממון חבריו ואינו יודע מה הזיק, נשבע הניזק ונוטל. כיצד, לקח כס חבריו והשליכו למים או לאש או שמסרו ליד אנס ונאבד, בעל הכיס אומר זהובים היה מלא, והמזיק אומר איני יודע מה היה בו, שמא עפר או תבן היה מלא. הרי הניזק נשבע בנקיטת חפץ ונוטל והוא שיטעון דברים שהוא אמוד בהם או אמוד להפקידם אצלו ודרכן להניחם בכיס וכיוצא בו. אבל אם אין דרכם להניחם בכלי זה, הוא פשע בעצמו [ופטור המזיק]. כיצד, הרי שחטף חמת או סל מלאים ומחופים והשליכם לים או שרפם, וטען הניזק שמרגליות היו בתוכם, אינו נאמן. ויש אומרים דאפילו היו עדים שהיו שם, פטור, הואיל ופשעו...".

ובנידון, דידן, אף שמאמין ראובן לשמעון שאכן היו בשקית הטבעות, על כל פנים לפי שיטת הרמ"א נראה כי יש לפוטרו משום שלא העלה על דעתו דבר שכזה, וממילא יתכן ומספק יוכל לטעון המזיק 'קים לי' כשיטת הרמ"א, ולהשאיר את הממון בידיו, שהרי 'המוציא מחבריו עליו הראיה' [יעוין בספר 'ערוך השולחן' (שם סעיף ה')].

יש לומר שזורק האשפה אינו מזיק ממש, שכן השליך את שקית האשפה לפח העירוני, ולאחר מכן באו אנשי התברואה והעמיסו את הפח לתוך משאית האשפה וכו', נמצא שפעולת השכן מוגדרת כגרמי בעלמא ולא כמזיק בידים, והרי יש מהפוסקים הסוברים שאין חייב מדין גרמי אלא במזיד, אבל אם גרם היזק של גרמי בשוגג או באונס, פטור, לפי שלדעתם חיוב גרמי אינו מן הדין אלא משום קנס, ולא קנסו חכמים על שוגג ואונס [יעוין בש"ך (סימן שפו סק"א וסק"ו), ובמאירי בב"ק (דף נה ע"ב)], וכל שכן בשאלתנו שהתכוון המזיק לטובה.

ד. לכאורה אין על מעשיו של ראובן כלל שם 'מזיק', מאחר ואין זכות לאף דייר להעמיד בחדר המדרגות שקית אשפה, ואשר על כן לא יוכל שמעון לקבול על המסלק את האשפה מהשטח המשותף לכל הדיירים שאינו עומד להנחת שקיות אשפה, ונמצא שעשה ראובן דבר ישר וטוב ואין לחייבו משום מזיק.

שקית אשפה זו הרי עמדה להתפנות בזמן הקרוב ע"י אחד מבני הבית, פעולת ראובן עמדה להיעשות ע"י הבעלים עצמם, ולכן יש לומר שאינו נחשב למזיק בזה שלקח את השקית שלכך היתה עומדת, [יעוין בבב"מ (דף כה ע"ב) שמבואר שהם שהמניח חפצים באשפה העשויה לפנות, נחשב למאבד לדעת, דהיינו, אין אנו מסתכלים על כך כמצב של ספק, אלא כודאי אבידה לדעת משום שעומדת לפנות. וכך גם בשאלתנו שהיתה מיועדת לפעולה זאת, נמצא כי אין כל חידוש במעשיו של ראובן.

תשובה לשאלה שנשאלה בשבוע שעבר

ראובן השאיל כדור לשמעון כדי לשחק בו בתלמוד תורה, ולוי בעט בכדור והעיפו אל מחוץ לכתלי התלמוד תורה וסירב ללכת להביאו, ולבסוף כשכבר הלכו לחפשו לא נמצא, מי חייב לשלם את דמי הכדור, שמעון השואל או לוי הבועט?

תשובה

נראה שאת שמעון השואל אי אפשר לחייב, כיון שבשאלת הכדור לשחק בה אין בה הנאת שוה פרוטה ופסק השו"ע (חו"מ סימן שמו"ס"י) שאל פרה לעשות בה פחות משה פרוטה, הרי זה ספק כיון שהיא אבעיא דלא איפשטא בגמרא, ואין מוציאין מידו, ולכן אף אם אין אחר לחייב על הכדור אין מוציאין מיד השואל.

לגבי לוי הבועט לכאורה היה נראה שהוא פטור, דפסק הרמ"א (חו"מ סימן שפו"ס"ג) שהדוחף מטבע של חברו לים, והמים צלולים ורואים את המטבע, אע"פ שצריך לשכור צוללן שיוציאו, פטור הדוחף משום שהיא רק גרמא, ואע"פ שדעת השו"ע שחייב, מ"מ יכול לומר קים לי כהרמ"א.

אך נראה דאף להרמ"א הבועט חייב משני טעמים, א. דיתכן דלא אמרינן דהדוחף מטבע לחבירו ואפשר לראותו שפטור, דוקא כשבשעת העמדה בדין אפשר לראותו, אבל אם בשעת העמדה בדין, אין רואהו, אף שבשעה שדוחפו היה יכול לראותו חייב לשלם לו מטבע אחר. ב. דכתב הש"ך (שם סק"ז) דאף למ"ד הדוחף מטבע של חברו פטור היינו דוקא כאשר דחפו ולא הרים את המטבע, אבל אם הרים את המטבע נתחייב משום גזלן, ושוב צריך להשיבו לידו והכא נמי כאשר בעט בכדור הרי הוא הרימו ושוב צריך להשיבו לכו"ע.

לסיכום: לוי הבועט חייב לשלם את הכדור, כיון בה שלא ברשות ושלא כדרך והוי מזיק.